
ПРОФ. ДМИТРО ЯВОРНИЦЬКИЙ.

(Дніпропетровськ).

**КОШОВИЙ ОТАМАН
ОСИП МИХАЙЛОВИЧ ГЛАДКИЙ**

(Матеріали до біографії).

I.

Осип Михайлович Гладкий народився в селі Мельниках, Полтавської губернії, Золотоноського повіту од батька й матери селян. Будучи вже жонатим, він найнявся до одного заможного селянина пасти товар за 25 карбованців на рік, та пасучи той товар, якось уночі заснув і втеряв пару волів. За таку шкоду треба було йому одробляти хазяїнові цілий рік дурно. «Робити мені, — казав він, — було нестрашно, а страшно було те, що хазяїн дав-би мені доброго мняла та ще й докоряв-би мене цілий рік раз-по-раз! От я думав, думав та й надумав покинути жінку з дітьми та тікати з рідного села в колишні вільні запорозькі степи. Як надумав, так і зробив. Тоді, після зруйнування Січи та після втечі запорожців за Дунай, в колишніх запорозьких степах чимало zostавалось ще бурлак, які жили купками по ріжних балках та байраках і робили напади на проїжджих дюдей. Вони вбивати нікого не вбивали, а поживлялись чужим добром поживлялись. Коли-ж на тих бурлак почали напосідати місцеві власті, то вони з запорозьких степів спустились до Таврії, саме туди, де вже після них засіли німці Фальц-фейни. Там були великі, привільні та безлюдні місця, і в тих місцях було більше трьох сот бурлак. До тих бурлак і пристав Осип Г л а д к и й. Коли вільним бурлакам стало тісно жити і в Таврії, то вони раптом знялись з місця і подались геть до Дунайського лиману. Там з'єднались з такими-ж турецькими бурлаками і вкупі з ними почали робити напади на чужоземні купецькі судна, що ходили по морю. Доженуть яке судно, зачеплять його залізними крючками, притягнуть до себе, нахапають там усякого добра та грошей і після того зразу навітакача. Коли в одній такій сутичці було забито бурлацького отамана, то замість його вибрали Осипа Г л а д к о г о, бо він у таких сутичках завжди був правою рукою отамана.

Отже таке життя нарешті надокучило Гладкому: він покинув море й перейшов до запорожців у Задунайську Січ. Скоро — недовго за його смілу вдачу та за те, що він був письменний, його обрали за кошового отамана всього запорозького війська. Та не сиділось Гладкому і в Січі: його дуже тягло в рідні місця. Коло нього скупчилось також чимало товариства, яке теж хотіло покинути Туреччину, і всі вони ждали тільки якого-небудь випадку, щоб перейти з правого боку Дунаю на лівий та повернутись додому. Довго вони ждали і нарешті діждались: розпочалась війна Росії з Турцією. Тоді однієї ночі Гладкий викотив у Січі цілу куфу горілки тай почав частувати нею козаків. Тільки ті козаки, що надумали тікати вкупі з Гладким, хоч і пили горілку, та не впивались; а ті, що не співчували Гладкому, упились до краю і там-же на місці п'яні поснули. Тоді Гладкий одну частину козацького добра захопив собі та своєму товариству, а другу покинув у Січі для тих козаків, що не хотіли за ним слідувати. Покидаючи Січ, він також лишив козакам листа, і в ньому писав, що буде бити чолом руському цареві, і радив їм обрати замість його нового кошового отамана. Посадовивши всіх своїх однодумців на 42 байдаки, Гладкий швидко перехопився через Дунай і зразу опинився в тому саме місці, де стояв руський цар Микола з військом.

Побачивши царя, Гладкий упав перед ним навколішки і почав прохати милости прийняти його з козаками під могутню царську руку. Цар простив провину запорожців і прийняв їх під свою руку. Тоді Гладкий доложив цареві, що він може указати такий перевіз через Дунай, через який руське військо може переправитись непомітно для турків.

Цар казав Гладкому надягти на себе запорозький жупан, узяти з собою декілька запорожців, дав йому полковника російської армії, щоб переправитись через Дунай, добре оглядіти правий берег Дунаю, видивитись, де саме стоїть турецька армія, захопити там «язика» і доставити його на лівий берег. Гладкий те все й зробив: він переправився через Дунай, захопив на турецькому березі декілька полонеників і доставив їх цареві. За таку вдачу цар зразу зробив Гладкого полковником, а всіх його запорозьких осаулів, що були з ним, зробив офіцерами. Після того Гладкий ще кілька разів виступав з козаками супроти турків і кожного разу з великим успіхом.

Коли війна з турками скінчилась, то цар казав оселити запорожців коло Озівського моря, а Гладкого поставив над озівським козацьким військом за отамана.

Од'їджаючи з Одеси до Петербургу, цар казав Гладкому, щоб він, упорядкувавши всі військові справи, приїхав до столиці.

Упорядкувавши всі військові справи, О. М. Гладкий вирішив перше заїхати по дорозі в своє рідне село Мельники і побачити там своїх дітей та свою дружину. Приїхавши в Мельники, він знайшов свою хату і все своє хазяйство в доброму порядку та не знайшов нікого дома: двері в хаті були

зачинені, ще й закручені вертушкою. Тоді він почав розпитувати в сусідів, хто живе в тій хаті, чи хазяїн, чи хазяйка. На те сусіди сказали йому, що в хаті живе Хвеська Гладчиха. «А що-ж вона удова, чи мужня жона?» — «Вона мужня жона, а тільки її чоловік десь далеко проживає. Колись дуже давно він пішов у бурлаки та й досі ще не повернувся». — «Ну, а як-же вона, чесно живе?» — «Ні, вона чесно, побожно живе, працює, як і всі люди, малих діток своїх годує». — «А де-ж вона є?» — «Зараз пішла до річки сорочки прати».

Знаючи добре всі місця в своєму селі, О. М. Гладкий пішов до річки і там знайшов свою жінку. Він приступив до неї і почав питати, де її чоловік. Вона одразу не пізнала його і, згадавши про чоловіка, почала плакати. Тут і він не вдержавсь та й собі заплакав. Тоді він приступився до неї ближче і хотів її обняти: «Я-ж твій чоловік, Хвесю». — «Що це ви, пане? Та хіба-ж можна, щоб такий пан та був моїм чоловіком?» Тоді він спустив рукав свого мундира та сорочки і показав їй на плечі свою родиму ознаку. Вона зглянула на те, заридала та й кинулась до нього. Після того вони обидва плачучи пішли од річки додому ¹⁾.

Пробувши кілька день удома, О. М. Гладкий після того рушив до Петербургу.

В Петербурзі його прийняли в царському дворці, де він бачив і царя і царицю.

Цариця дуже ласкаво з ним балакала й, одпускаючи його, казала йому, щоб він привіз до неї свою дружину. Для дружини О. М. Гладкого вона дала багато дарунків, і з ними він і повернувся додому ²⁾.

Коли О. М. Гладкий приїхав додому, то швидко після того двох його дітей, хлопчика й дівчинку, забрали й розвезли в різні міста для виховання: дівчинку до Полтави, в інститут «благородных девиц», а хлопчика до Царського села, в Кадетський корпус. В 1862 році О. М. Гладкий, будучи вже генералом в одставці, жив у місті Олександровському, на Покровській вулиці, у власному будинкові. «Я був тоді,—каже сповідач цього, Тимофій Павлович Воєвода, — за столоначальника та прихода-розходчика місцевого поліцейського правління, і якось одного разу приніс тому генералові Гладкому так званіх викупних надільних грошей за землю та за селян аж 8.000 карбованців. Було те, як зараз пам'ятаю, весною, в гарний ясний день, тільки вже над вечір. Якраз подали самовар. Генерал посадив мене коло себе і довго розповідав мені про своє давнє життя. Він був чоло-

¹⁾ Вся ця оповідь про зустріч О. М. Гладкого з дружиною не відповідає дійсності, бо Гладкий приїхав вперше до своєї сем'ї 3-го січня 1829 року, в велику хуртечу, про що каже самовидець, його син Василь. Дивись О. М. Гладкий, Русская Старина, 1881, II.

²⁾ Цариця справді приймала О. М. Гладкого, тільки не в Петербурзі, а в Одесі. Дивись: О. М. Гладкий, Русская Старина, 1881, II.

вік суворий, неговіркий, і якщо розклав зо мною балачку, то це було на велике диво. До того ще він був дуже скупий. За те, що я приніс йому таку велику суму грошей, 8.000 карбованців, він дав мені за мою послугу не більше, не менше, як 20 копійок, а коли я рішуче одрікся од такого щедрого дарунку, він ніяк не змішався, взяв любенько ту двадцятку, розтулив свого гаманця, поклав її в гаманець, а самий гаманець спокійно всунув в кешеню свого жупана. Не раз після того мені доводилось приносити йому пенсію, і тоді він кожного разу витягав з гаманця гривеника, щоб дати його мені, та я завжди одмовлявся брати такого дарунка; мені навіть якось соромно було за самого генерала. Тоді я згадував, що Гладкий хоч і генерал, так він не з панів, а з мужиків, а наш мужик, — хто цього не знає? Наш мужик дуже цупкенько держиться за свою калиточку.

З себе О. М. Гладкий був середнього зросту, дуже кріпений, широкогрудий, натоптаний; лице йому округле, округла, неначе обточена, голова, вуса вниз по-запорозьки, для своїх років на диво молодявий. Він здавався навіть молодшим од свого сина, підполковника в відставці. Одного разу батько й син прийшли вдвох у казначейство за пенсією. Я побачив їх та питаю головного казначея: «А вгадайте, добродію, хто з цих двох дідів батько, а хто син?» Він подивився та й каже: «Отой, що праворуч, батько; а той, що ліворуч, син». — «Еге-ж, якраз навпаки: молодий — то батько, а старіший — то син». Йому, тому генералові Гладкому, десь-би й віку не було, якби не холера: вона його й звалила. Він приїхав з хутора до Олександровського уярмарок, захопив десь холеру та там і вмер; там його й поховали коло церкви, на кладовищі».

Хутір Запорозький Кут, близько села Тарасівки, Катеринославського повіту, Тимофій Павлович Воевода, 72 років.

Записав дослівно в 1897 році Д. І. Яворницький.

II.

Осип Михайлович Гладкий народився в селі Мельниках на Полтавщині. Змалку його навчив письменства місцевий дяк, який вчив всіх дітей «не словом та вказкою, а більше ломакою та полінякою». Молодим парубком Гладкий одружився з дівчиною Хведоською Морозенковою. Як письменний чоловік, Гладкий перше попав у писарчуки при волості в Мельниках, а потім став ї за волосного писаря. Тоді, коли він був за волосного писаря, з волосної каси пропало декілька сот карбованців грошей. Хоча Гладкий завіряв, що він у тому ніяк неповинний, але волосний старшина тому не повірив і добре вибив його. Після того Гладкий почав прохати, щоб йому дали білет, з яким-би він міг піти в чужий край, заробити там гроші та внести їх у волосну касу. Але старшина та волосні члени одмовили йому в тому й казали йому одробляти прогайновані гроші на очах усіх волосних членів. Тоді Гладкий покинув свою жінку та дітей і крадькома втік геть

із свого села. Після довгого блукання по степах та по байраках він опинився аж геть коло Дніпрового лиману й там став за прикажчика в якогось німця. Пробувши кілька років у того німця, Гладкий покинув його і подався до Дунаю. Переправившись через Дунай, опинився в запорожців, які, після скасування їх Січи на Дніпрі, жили за Дунаєм під владою турецького султана. В ті часи за кошового отамана в Задунайській Січі був Мороз, батько жінки Гладкого, Хведоськи ¹⁾). Сам Мороз теж покинув село своє і свою сім'ю ще тоді, коли Хвеська була в колиці. Але ставши перед очима Мороза, Гладкий не признався, що він чоловік його дочки Хвеськи.

Коли Мороз узнав, що Гладкий письменний, він зразу приблизив його до себе і довірив йому всі свої й військові справи. Одного разу, коли Мороз од'їздив кудись із Січи, він довірив свою скриньку з ріжними паперами Гладкому. Гладкий переглянув ті папери і дізнав, що Мороз справді батько його жінки. Він приховав ті папери до слушного часу. Швидко після того кошовий Мороз несподівано захорів та й умер. Все військо запорозьке дуже поважало його й дуже жалкувало за ним. Кого-ж після нього вибирати за кошового отамана? Тут Гладкий витяг з скриньки Мороза папери і показав їх деяким з товариства. Це зробило велике вражіння на все товариство, і козаки, недовго думаючи, обрали Гладкого, після смерти Мороза, за кошового отамана.

Та недовго Гладкий отаманував в Задунайській Січі: за царя Миколи I розпочалась війна руських з турками, і тоді Гладкий надумав перейти через Дунай і підкоритись руському цареві. Він підговорив на те також чимало й козаків; вони забрали своє майно, зброю, худобу, навіть собак, сіли на чайки й переплили через Дунай на руський берег. Гладкий дуже боявся, щоб цар не скарав його самого й всіх тих козаків, що ступили разом з ним на руський берег Дунаю, та цар простив всіх і казав Гладкому перевести його через Дунай на турецький берег. Для повного забезпечення послано було вперед два «испытательных» баркаси; сам цар сів у третій баркас, а правити тим баркасом узявся Гладкий. Він завірив царя, що все буде безпечно, тільки він поведе царський баркас таким ходом, який відомий йому одному. Цар довірився Гладкому і пустився з ним уплав. Вийшло так, що два «испытательные» баркаси наткнулись на підводну міну і безслідно згинули в хвилях Дунаю; а баркас, на якому сидів цар, пройшов зовсім благополучно. Тоді цар зняв з себе хрест, надів його на шию Гладкому й пожалував його чином полковника.

Коли скінчилась русько-турецька війна, цар Микола Павлович поїхав до Одеси; за ним поїхав теж і полковник Гладкий.

В Одесі Гладкому випало дуже багато роботи. З тих козаків, яких ви-

¹⁾ За відомостями сина О. М. Гладкого, Василя Гладкого, батько його одружився з козачкою Краснохижини Федосією Андріївною Мазуровою.

вів Гладкий з-за Дунаю, цар казав скласти Дунайське козаچه військо, а за отамана того війська він призначив Гладкого. Те Дунайське козаچه військо після назвали Озівським козачим військом. Гладкий мусів розписати всіх козаків по полках, призначити полкових командирів, забезпечити військо харчовими припасами й таке інше.

Цар, од'їжджаючи з Одеси до Петербургу, казав Гладкому, щоб він після упорядкування військових справ неодмінно з'явився в столицю. Коли Гладкий, вволяючи волю царя, з'явився в столицю, то його закликали в царський дворець до столу. Цар стрів Гладкого дуже приязно і за обідом посадив його попліч з собою. Всі царедворці дивились на Гладкого, як на велику диковину. А самому Гладкому зовсім було ніяково сидіти за царським столом: він не знав, як і чим йому брати яку-небудь страву, як до неї приступати, як себе поводити.

Після обіду до Гладкого приступив цар і спитав його, чи єсть у нього в Росії сім'я і якщо єсть, то де вона живе та як саме живе. Гладкий ледве не зомлів од такого питання, але трохи передохнувши, сказав, що в нього єсть і жінка і діти. «А чому-ж ти не сказав мені про те за Дунаєм?» — «Ваше величство! Коли-б я сказав Вам про те за Дунаєм, при козаках, то вони подумали-б, що я хочу перейти через Дунай ради жінки та ради дітей; вони-б мені заподіяли смерть, а сами zostались-би жити під турецькою владою».

Тоді цар заспокоїв його: «Ну, тепер не бійся нічого; твої діти будуть учитись на казенний кошт; буде забезпечена й твоя жона».

Повернувшись з Петербургу, Гладкий найперше заїхав у село Мельники до своєї дружини та до своїх дітей, а потім подався на річку Кальчик, де було тимчасово управління Озівського козацького війська. Із Кальчика Гладкий потім перебрався в село Петровське, що недалеко од города Бердянська. В Петровському були збудовані канцелярія, помешкання для начальства, кам'яна церква. Сам Гладкий жив поперемінно то в Петровському, то в Новоспасівці. В Петровському, в форштаті, у нього був власний будинок, та в 1855 році той будинок згорів од пожежі. В Новоспасівці також у нього був власний будинок, той будинок у нього купив чоловік його небожа, Борохович. Тепер у тому будинкові волосне правління.

В Петровському та в Новоспасівці при Гладкому була й його дружина, Хведосія Андріївна. З себе вона була гарна, високого зросту, струнка, чорнява, тільки трохи худорлява. Сам Гладкий був чоловік спокійний, розсудливий, поведився з усіма просто, не таївся, що вийшов з простих людей; через свої військові справи часто він приїздив до города, і коли був у доброму настрої, розповідав про своє давнє життя. Оце, що я розповіла про генерала Гладкого, я почасти чула од нього самого, а почасти од тих людей, які були коло нього, а чи так воно все було, чи може трохи инакше, перевіртець з іншими.

Г. Павлоград, Катеринославської губерні, Маланя Тимофіївна Онопова, народжена Назаренкова, 62 років. Записав Д. І. Яворницький у 1909 році.

III.

Царська грамота на дворянство О. М. Гладкому.

Божією поспѣшествующею милостію, мы Николай первый, Императоръ и Самодержецъ всероссійскій (повний титул). Объявляемъ всѣмъ вообще и каждому особливо черезъ сію нашу жалованную Грамоту, что хотя Мы по Самодержавной отъ Всемогущаго Бога намъ данной Императорской власти и по природной Нашей милости и щедротѣ, всѣхъ Нашихъ вѣрныхъ подданныхъ честь, пользу и приращеніе Всемиловивѣйше всегда защищать и споспѣшествовать имъ желаемъ; однакожъ найпаче къ тому склонны, чтобъ тѣхъ Нашихъ вѣрныхъ подданныхъ и ихъ роды честію, достоинствомъ, такожъ и особенною Нашею милостію по ихъ состоянію награждать, повышать и надлежащими преимуществами жаловать и во оныхъ подтверждать, которые по всеподданѣйшей своей къ службѣ Нашей ревности Намъ и государству Нашему отмѣнныя передъ прочими услуги и вѣрность показываютъ. А какъ Мы вѣрноподданнаго нашего Іосифа Гладкова бывшаго кошеваго, переведшаго Задунайскую Запорожскую Сѣчь въ Россію, а нынѣшняго командира Дунайскаго козачьяго Полка, Высочайшимъ Нашимъ Приказомъ отданнымъ Маія 27 дня 1828 года въ Присугствіи Нашемъ въ лагерь при Сатуновѣ, за отличіе въ сраженіи противу Турокъ пожаловали въ Наши полковники; но на дворянское достоинство Диплома и Герба отъ Насъ пожаловано ему еще не было. То мы въ воздаяніе ревностныхъ его Полковника Іосифа Гладкова заслугъ, такожъ и по Нашей Императорской склонности и щедротѣ, которую мы для награжденія добродѣтелей ко всѣмъ Нашимъ подданнымъ имѣемъ, и по дарованной Намъ отъ Всемогущаго Бога самодержавной власти, Всемиловивѣйше соизволили помянутаго Нашего вѣрноподданнаго Полковника Іосифа Гладкова въ вѣчныя времена въ честь и достоинство Нашей имперіи Дворянства, равно обрѣтающемуся въ нашей Всероссійской наслѣдной имперіи Царствахъ, Княжествахъ и земляхъ прочему Дворянству, возвести, постановить и пожаловать, яко же Мы симъ и силою сего его Гладкова въ вѣчныя времена въ честь и достоинство Нашей имперіи Дворянства возводимъ, постановляемъ и жалуемъ и въ число прочаго Всероссійской Имперіи дворянства такимъ образомъ включаемъ, чтобъ ему и потомству его по низходящей линіи въ вѣчныя времена всѣми тѣми вольностями, честію и преимуществомъ пользоваться, которыми и другіе Нашей Всероссійской Имперіи Дворяне по Нашимъ правамъ, учрежденіямъ и обыкновениямъ пользуются. Для вящшаго же свидѣтельства и въ знакъ сей Нашей Императорской милости и возведенія въ Дворянское достоинство, жалуемъ ему Гладкову нижеслѣдующій гербъ. Щитъ раздѣленъ.

на двѣ половины: въ голубомъ полѣ въ верху изображенъ Орденъ святого побѣдоносца Георгія, въ низу лодка на коей поднятъ флагъ съ изображеніемъ Россійскаго Герба; въ нижней половинѣ въ красномъ полѣ Луна на коей поставленъ крестъ и на оной же Лунѣ положены крестообразно два бунчука. Щитъ увѣнчанъ обыкновеннымъ Дворянскимъ шлемомъ съ Дворянскою на немъ короною. Намѣтъ на щитѣ золотой подложенный съ правой стороны краснымъ а съ лѣвой голубымъ. Чего ради жалуемъ и позволяемъ помянутому Нашему вѣрноподданному Полковнику Іосифу Гладкову вышписанный Дворянскій Гербъ во всѣхъ честныхъ и пристойныхъ случаяхъ, въ письмахъ, печатяхъ, на домахъ и домовыхъ вещахъ и вездѣ, гдѣ честь его и другія случающіяся обстоятельства того потребуютъ, употреблять по своему изволенію и разсужденію, такъ какъ и другіе Нашей Имперіи Дворяне оную вольность и преимущество имѣютъ. И того ради всѣхъ чужестранныхъ Потентатовъ, Принцевъ и Высокихъ Областей Владѣтелей, такожъ графовъ, бароновъ, Дворянъ и прочихъ чиновъ, какъ всѣхъ обще, такъ и каждого особливо черезъ сіе дружечно просимъ и отъ всякаго по достоинству чина и состоянія благоволительно и милостиво желаемъ, оному Гладкову сіе отъ Насъ Всемиловитѣйше пожалованное преимущество въ ихъ Государствахъ и Областяхъ благосклонно позволить, а Нашимъ подданнымъ, какого бѣ чина, достоинства и состоянія оныя ни были, симъ Всемиловитѣйше и на крѣпко Повелѣваемъ помянутаго Гладкова за Нашего Всероссійской Имперіи Дворянина признавать и почитать, а ему въ томъ, такожъ и въ употребленіи вышеозначеннаго Дворянскаго Герба и во всѣхъ прочихъ Нашему Всероссійской Имперіи Дворянству отъ Насъ Всемиловитѣйше позволенныхъ правахъ, преимуществахъ и пользахъ предосужденія, обидъ и препятствія отнюдь и ни подъ какимъ видомъ не чинить.

А для вящшаго увѣренія Мы сію Нашу жалованную Грамоту Нашею собственною рукою подписали и Государственною Нашею печатью укрѣпить повелѣли. Дана въ Александріи близъ Петергофа мѣсяца Августа въ четвертый день, въ Лѣто отъ Рождества Христова тысяща осьмсотъ двадцать девятое Государствованія же Нашего въ четвертое Николай. Управляющій Министерствомъ Юстиціи Князь Алексей (не розібрано). Въ Сенатѣ въ Книгу Записано подъ № 836. При запечатаніи въ Коллегіи Иностранныхъ дѣлъ № 7218. Оригінал—Краевій Музей, Запорозький відділ, Дніпропетровське.

Грамота на пожалування полковнику О. М. Гладкому ордена св. Георгія четвертого класу.

Божією милостію Мы Николай Первый, Императоръ и Самодержецъ Всероссійскій и прочая, и прочая, и прочая.

Нашему Полковнику, Командиру Дунайскаго Казачьяго полка, Гладкову. Въ воздаяніе ревностной службы Вашей и отличія, оказаннаго въ ми-

нувшую противъ Турокъ войну; гдѣ Вы по переходѣ къ намъ съ Запорожцами изъ Владѣнія Турецкаго, въ сраженіи 27 Маія 1828 года при переправѣ нашихъ войскъ черезъ Дунай подъ сильнымъ непріятельскимъ огнемъ, перевезли оныя на Турецкій берегъ на своихъ лодкахъ, кои съ Запорожцами перетасили на рукахъ въ Дунай черезъ перешеекъ, раздѣляющій озеро Ямпухъ отъ сей рѣки, Всемилостивѣйше пожаловали Мы васъ Указомъ въ 1-й день Генваря 1830 года Капитулу даннымъ, Кавалеромъ Ордена святаго Георгія четвертаго класса. Грамоту сію во свидѣтельство подписать, Орденскою печатью укрѣпить и знаки Орденскіе препроводить къ Вамъ, Повелѣли Мы Капитулу Россійскихъ Императорскихъ Орденовъ. Дана въ Санктпетербургѣ въ 27 день Маія 1830 года Императорскихъ Россійскихъ орденовъ Канцлеръ князь Александръ Голицынъ. Императорскихъ Россійскихъ Орденовъ Казначей Кржимовскій (?). Двора Его Императорскаго Величества Гофмейстеръ Графъ Мусинъ-Пушкинъ. № 2620. Оригинал у Краевому Музеі Дінпропетровського.

IV.

Церква Озівського козачого полку.

В селі Петровському, Бердянського повіту, зараз стоїть церква, яка була збудована на кошти Озівського козачого полку за часи отаманування генерала О. М. Гладкого. На фронтоні цієї церкви написано:

«Въ 19 лѣто Царствованія Великого Государя Императора Николая Павловича и Самодержца всея Россіи, при наслѣдникѣ Его Цесаревичѣ и Великомъ Князѣ Александрѣ Николаевичѣ Монаршими щедротами и попеченіемъ Новороссійскаго и Бессарабскаго Генераль-губернатора, Генераль-Адъютанта, Генерала отъ Инфантеріи и Кавалера Графа Михаила Семеновича Воронцова, сооруженъ храмъ сей въ 1844 г. Наказнымъ Атаманомъ Азовскаго Казачьяго Войска Генераль-маіоромъ и каваремъ Осипомъ Михайловичемъ Гладкимъ, во имя св. Николая 9 Мая въ память дня выхода сего Войска именовавшагося Запорожскимъ изъ предѣловъ Турціи на покорность Россіи 1828 г. Бессарабской области въ г. Измаилъ подъ начальствомъ его Гладкаго иждивеніемъ войска».

V.

Лист генерала О. М. Гладкого до дочки Маріі Осипівни та зятя Іллі Панкратовича Слоновського.

«Мылыи Дѣти Ілья Панкратовичъ и Маря Осиповна видомляѣмъ васъ что внасъ вдоми все благополучно и вси здорови я вѣже отъ службы уволенъ 13 октября ись мундыромъ и пенциономъ получаемаго содержанія такъ сказаѣо въ прекази воѣнного манистра (sic!) ну еще, назначенія другого непослидувало ине извисно а я еще должность ись правляю да иду-

маемъ де его дится если приеде на мое мисто посылаемъ альву 4 футъ (фунтѣв) куплена гонтеномъ мылюю катенку — поздоровляемъ аньгеломъ ея изъ вините Мыліи Дѣти что така отъ дѣлка писма чиста чимъ — багато тимъ ирад жилаемъ вамъ быть здоровымъ ись частливымъ Остаюсь вашъ отецъ Осипъ Гладкій Ноября 19 дня 1851 года посад Петровскій». На звороті: «Его Благородію Іліи Панкративичу Го слоновскому вдеревню». Без конверта, було запечатано сургучем. Оригінал—Краєвий Музей, Запорозький Відділ, № 699.

VI.

Щоденник генерала О. М. Гладкого.

В Краєвому Музеї Дніпропетровщини єсть ще «Книга наказнаго атамана Азовскаго казачьяго войска 1846», як написано на ній зверху. Але коли розгорнеш цю «Книгу», то побачиш, що вона починається не з 1846, а «з 1847 году генваря 14 дня» і кінчається 1866 роком, «іюня 20 дня». Писана вона покрученою російською мовою з домішкою де-інде окремих українських слів. Далі, даремно ждати в тій книзі яких-небудь наказів, розпоряджень війську, опису життя вищого начальства, або життя простого козака—нема того нічого в книзі. Зате єсть багато ріжних дрібних заміток. Ось, наприклад, про погоду. «1856 года августа, 2 числа биль (себ-то был) большой мороз, что бакша померзла»; того-ж года, ноября 20 дня «мы обоѣ отъговилісь и былъ холодѣ 27 градусовъ». Далі, єсть запис про сарану: «1861 года, іюня 1 дня: сарана вышла изъ земльѣ изъ вистиль (тоб-то известил) хмеров (тоб-то Хмыров) іюня 7 дня, а восьмого послалъ ись каминямъ исьстреблять».

Єсть дуже багато записів про купівлю, або продаж хлібного зерна, борошна, картоплі, сала, часнику, горілки, сіна, соломи й таке инше.

Не менш того єсть записів про заплату косарям, гребцям, кучерові, кухареві, дідові баштаннику, поденщикам, служницям при генеральському дворі. «Началы косить косарей було 12 человека циною по сорокъ копек (sic!). Изъ алеѣвки (Алеевки) 7 гребцов прешли 16 іюня по 15 копиек. Сего 1864 года апреля 22 дня, кучеръ ращитанъ за прошлый годъ досталось денѣгъ 21 р. Договоры (договорен) поваръ Савостянъ Григорьевъ помѣсячно циною мѣсяць сребромъ 10 р. Договорено деда на баштанъ изъ алеевой тимофия Скрѣпненкова за цену 4 р. Заплачено поденщикамъ по 15 коп. за день. Договорено Дунька у служение на годъ за цену 15 р. сре (сребром) на нашей одежи. Дѣвка Одарка стала на годъ за 20 р. Одарка взяла денѣгъ на серги 1 р. Еще брала на спидницу».

Також єсть записи про купівлю, або продаж волів, коней, свиней, курей, бджіл. «Продано воли за 33 рубля; въ павлоградского купьца Абрама Трояновскаго куплено лошадь лѣтъ 3 года за цену 63 рубли сребромъ;

куплено 2 (двое) свиной заплачено серебромъ 4 р. 50 к., а курей 25 шту (тоб-то штук) по 15 коп. у шенкара. Продано пасику на медь по 9 р. пудъ купцу Николаю Каракулену обоянецъ».

Показані покупки та витрати на них для сем'ї генерала. «Въ 1862 г. мая 14 дня въ понедѣльникъ я булъ Го (читай: в городі) Екетиренославі купилъ на 3 платьѣ 2 накы (читай: накидки) дочке два чебчике 2 пары бачьмаковъ 3 пары парчаток Шолкові стоятъ 36 р. кана вусь (тоб-то матерія канаус) 10 р., ситець 4 р. 80 коп. накидочка шолкова 30 р. друга 10 р. 3 парчатке 3 р., бачьмаке 2 р. 60 коп. чебчеке 4 р. За Сонечку посланіи деньги въ керченської кушниковской иньстетутъ 97 р. 80 коп». В книзі єсть також записи про грошові справи самого генерала О. М. Гладкого: «Одослано деньги Наталии Осеповны въ одескій Комерческій Банкъ всего 3000 р. За проданною мною Папинькѣ водяную Мельницу деньги двѣ тысячи рублей ассигнаціями получилъ Ротмистръ Гладкій».

Із множества таких та інших записів про хазяйські дрібниці визначаються лише такі невеликі записи: «1863 года Генваря 31 дня я ездилъ въ село токмачьку отъ возилъ на службу Г. Писаренка въ походъ варшаву. Узялъ хмеровъ (Хмыров) 1 книгу четать подвижники иванъ ульяновичъ. Одослано деньги на Одеской висникъ серебромъ 9 р., такъ же и на каляндаръ одеский серебром 1 р. Гри Горья тютю (тоб-то Григорія Тютю) за сватала октября 15 а перевенчался 18 дня дѣвка взята въ помѣщека максимовича Ивана василіевича заплачено денегъ 200 р. асегнаціями Еѣ зовутъ параска за виньчанния попу таляр 4 р. 34 ко. дякону 1 р. 45 ко на музику 7 руб. за василія оставилъ 2 червонци составля 36 р. 5 к. да Гриши дано на подарке покупать 18 р. 2к. да поприездѣ изъ невѣстою дано 18 р. 2к.».

В Краевому Музеї Дінпропетровщини зберігається ще шабля генерала О. М. Гладкого, так звана єдамашка, коротка, дуже закривлена, з держалом слонової кости, з золотими словами із корану по лезі, та невеличка давніх часіс гравета, на якій показана переправа в човні царя Миколи I через Дунай під керуванням кошового отамана Гладкого.

Друковані відомості про О. М. Гладкого такі: Историческое свѣдѣніе объ Азовскихъ и Дунайскихъ казакахъ, Инвалидъ, 1847 г.; Осипъ Михайловичъ Гладкій, Русская Старина, 1881, II; Задунайская Сѣчь Кондратовича, Кіевская Старина, 1883; Эварницкій, Запорожье въ остаткахъ старины и преданіяхъ народа, СПб, 1888, I, 141, II, 212; Полковникъ изъ Золотоноши, Нива, 1883, Кирилловы.